

Kaupunki luontona

Lähtökohtani on, että ihmisyyys on yhtä luonnollinen asia kuin sanokaamme kissallisuus. Ihmisyyys on olennaisella tavalla ruumiissamme. Kun 'sieluna' asetumme vastakkain luonnon kanssa teemme vääryyttä ihmisyydelle.

Olemme luontoa. Mutta mitä on luonto? Arkikäsitteen mukaan luonto on sinistä taivasta, vihreitä puita ja laulavia lintuja. Länsimainen luonnontiede on kaventanut luonnon matematiikaksi. Kumpikin käsitys on suppea. Kun sanon että olemme luontoa, siis luonnon osa, seuraa siitä (koska osa ei voi ymmärtää eikä hallita kokonaisuutta), että minun täytyy myöntää luonnon olevan kaikissa luontoon liittyvissä asioissa ihmistä laajempi ja 'viisaampi'.

Luonto

Jos on totta, että ihminen on elävä olento elävien olentojen joukossa, on myös totta, että muiden elävien olentojen tapaan ihmiselläkin on hänelle ominainen ympäristö.¹ Ihmistä ei ole ajateltavissa ilman ympäristöään. Inhimillinen organismi ja rakennukset joissa se pitää pesää ovat jakamattomasti yhtä.

Sanottuna toisella tavalla: koska vakiintunut ympäristösuhde on elämän edellytys, inhimillinen elämä tarvitsee välttämättä hyvin rakennetun ympäristön.

Tai: hyvät rakennukset ovat tärkeä osa sitä inhimillisyyttä joka meidän on muistettava, jotta lajimme jäisi eloon, fyysisesti ja henkisesti. (Lähden siitä, että eloon jääminen on jokaisen lajin korkein arvo).

Jokaisen lajin ympäristösuhteella on historiansa. Ihmisruumiin ympäristömuistin historia on erityisen pitkä, koska sukupolvikierto on hidas. Ihmismäisiä olentoja on kuitenkin ollut olemassa ainakin 10000 sukupolven ajan. Ei kuulosta epäuskottavalta pitää ihmisen ympäristömuistia ainakin joiltakin osiltaan geneettisesti ehdollistettuna.

Kuinka tuo muisti toimii? Sen täytyy tavalla tai toisella liittyä lajin eloonjäämiseen. Vastaukseni on seuraavaa: kaikkien muiden elävien olentojen tapaan me *reagoimme positiivisesti arkkityypisiin ympäristöihin, s.o. ympäristöihin, jotka ovat osoittautuneet edullisiksi lajin eloonjäämisen kannalta.*²

Me ihmiset siis tiedämme kaikkien muiden elävien tavoin

(koska olemme luontoa kuten ne), mikä ympäristö on sellainen, että se sopii meille, että se tekee ruumiillemme hyvää. Meillä on ruumiillistettua³ tietoa ympäristösuhteestamme, tietoa inhimillisestä ympäristöistä joissa lajimme on hyvä elää. Järjen tietotoimii – ainakin tässä tapauksessa – päinvastaisella tavalla: tiedämme kuinka jäädä eloon yksilöinä epäinhimillisissä oloissa, riippumatta siihen liittyvistä vaaroista. Ihmisen järki tarkoittaa jatkuvan erehtymisen etuoikeutta. Pitemmän päälle luonnolla ei voi olla varaa myöntää kenellekään sellaista etuoikeutta.

Ihmisyys

Jos on niin, että ihmisyytemme on ruumiissa ja että ruumis tarvitsee ympäristön, niin siitä seuraa, että hyvä ympäristö on ihmisyyden toteutumisen välttämätön edellytys. (Riittävä edellytys se ei ole). Ihmisyyden toteutumisella tarkoitan luonnon aikoinaan keksimän lajin toteutumista. (Jos tarkoittaisin ihmisyydellä jotakin 'enempää', en voisi enää pitää ihmistä lajina muiden joukossa). 'Oikean luontomme' voimme löytää vain oikeasta ympäristöstämme.

Inhimilliseksi päämääräksi muodostuu minulle suunnittelijana tämä: Olkoon kaupunki luontoa asukkailleen samalla tavalla kuin taivas on luontoa pääskyselle ja multa on luontoa madolle. Voiko siitä vetää kaupunkisuunnittelua koskevia käytännöllisiä johtopäätöksiä?

Tätä kysymystä voi lähestyä yrittämällä ymmärtää, mitä arkkityypit ovat. Jungin mukaan arkkityypit ovat ihmiskunnan kokemuksiin perustuvia inhimillisiä taipumuksia. Minä ehdotan yleistäen, että ne ovat lajin *tottumuksia*.⁴ Tottumus on sitä, että jatkuvan toiston avulla hyvä käytäntö on muodostunut välttämättömäksi.⁵ Näin ymmärrettynä ovat arkkityypit meille 'hyviä tapoja'; ne ovat alkuperäistä ihmisyyttä, "kirjoitettuna sydämeen" kuten apostoli Paavali sanoi.⁶ Kun elämme arkkityypisessä ympäristössä tuleme inhimillisemmiksi.

Eettisesti vastuullinen suunnittelu vahvistaa hyviä ympäristötapoja, "sydämeen kirjoitettu" voimistuu: suunnittelu jumalanpalveluksena, joka muistuttaa seurakuntaa hyvän elämäntavan kapeasta tiestä, jolla Jumalan tahto – tai spinozalaisittain luonnon tahto⁷ – toteutuu. Kaupunki on luontoa ja olisi luonnotonta olla ottamatta sitä huomioon.

On väitetty, että 1800-luvun alkuun asti oli olemassa tuollaista jumalallista tietoa. Arkkitehtuuri oli se tieto.⁸ Arkkitehtuuri oli ruumiillistettua jokamiehen metafysiikkaa. Tiede ja runous yhtyivät tässä tiedossa. Myytit ja unet olivat sen tärkeitä elementtejä. Arkkitehtuuri ei ollut ympäristön 'kaunistamista' eikä mietiskelyn kohteeksi tarkoitettua kaunotaidetta. Se oli tietoa siitä miten elää itsensä kanssa, muiden kanssa, esineiden ja luonnon kanssa, tietoa asumisesta maan päällä ja taivaan alla, tietoa inhimillisen kulttuurin toteuttamisesta. Jo Vitruvius puhui sellaisesta tiedosta välttämättömänä osana arkkitehdin osaamista.⁹

Kaupunkisuunnittelua ei tuona aikana tarvittu, riitti kun oli arkkitehtuuria. Syntyi kauniita ja tarkoituksenmukaisia ympäristöjä. Ammattisuunnittelijoiden osaaminen levisi luontevasti kansan pariin jalostaen kansanomaista rakennustaitoa ja saaden siitä vaikutteita.

Suunnittelu

Moderni kaupunkisuunnittelu sen sijaan on epäonnistunut katastrofaalisella tavalla; jopa siinä määrin, että sitä voidaan pitää yhtenä modernismin suurimmista fiaskoista.

Kadotettuaan kosmologisen tarkoituksensa kaupunkisuunnittelu valitsi asenteekseen kartesiolaisen hybriksen: ruumis siirtyy olemisen sivuosaan, minkä jälkeen itse löytää paikkansa maailman ulkopuolelta, missä se ei enää joudu vastatusten esineiden kanssa. Se voi siten vapaasti manipuloida niitä. Maailma ei ole enää läsnä; se on pelkkiä edustuksia, valmiina manipuloitaviksi.¹⁰ Kaupunkisuunnittelussa on teknologian henki. Ei ihme että lähiöt ovat epäinhimillisiä: ihminen ei kuulu edes niiden viitekehukseen.

Eräs tämän modernin katsontatavan esi-isistä on arkkitehti Brunelleschi, keskeisperspektiivin tärkeimpiä keksijöitä. Hänen edustamansa itsekeskeinen asioiden kuvaamisen tapa merkitsi mystisen ja myyttisen syvyyssulottavuuden sekularisointia.¹¹ Kaikki on nyt kuvattavissa selväpiirteisesti kahdessa ulottuvuudessa – teknisesti suuri voitto, mutta samalla radikaali ihmisyyden reduktio. Kaupunkisuunnittelu muodostui näiden ihanteiden mukaisesti kaksiulotteiseksi kartaksi, jossa on esitettävissä vain 'teknisiä', määrällisiä asioita, laadullinen, eli inhimillisen, jäädessä kartan ulkopuolelle.

Ja niin kaupunkisuunnittelusta on tullut, ehkä vastahakoisesti mutta silti, modernin teknologian väline, joka manipuloi luontoa, myös ihmisen luontoa, hävittäen hänen 'oikean luontonsa'. Suunnittelu opettaa huonoja tapoja: rumuutta, epäoikeudenmukaisuutta ja muita saasteita. Suppeassa kontekstissa tämä kaikki näyttää välttämättömältä (muuhun "ei ole varaa"). Kun kontekstia laajennetaan tulee ilmeiseksi, että päinvastoin on välttämätöntä muuttaa suunnittelua radikaalisti toisenlaiseksi.

Muoto

Sikäli kuin olemme ihmisiä eikä mikä eliölaji tahansa, meillä ei ole paluuta luontoon – inhimillinen vapaus merkitsee valitsemisen pakkoa.¹² Jos haluan kaupungin olevan luontoa voin käyttää vain kulttuurin keinoja. Vaistonvaraista suunnittelua ei ole. Suunnittelu on kulttuuria, valitsemista.

Luonnolla on lukemattomia keinoja toteuttaa pyrkimysäänsä. Kulttuurilla on vain yksi mutta sitä voimallisempi keino: *muodon antaminen*. Kaupunkisuunnittelu on muodon valitsemista kaupungille.

Muodolla en tarkoita fyysisistä, aistein havaittavaa muotoa. Jotta tulisi hieman selvemmäksi mitä tarkoittamani muoto voisi olla, otan esimerkin arkkitehtuurista. Kun arkkitehti luorakennusteoksen, hänen ilmaisunsa saattaa olla hyvinkin henkilökohtainen. Silti tämä ilmaisu voi saavuttaa vastakaikua monissa ihmisissä, riippumatta heidän henkilökohtaisista taustoistaan. Yhteinen tekijä joka tekee tämän mahdolliseksi on juuri muoto. Rakennuksen ja noiden erilaisten ihmisten suhteessa on jotakin, joka tekee rakennuksen heille kaikille merkitykselliseksi. Se vastaa jossakin tärkeässä suhteessa heidän omia pyrkimyksiään. Se on heissä kaikissa saanut muodon.

Tuo oli juhlallinen esimerkki muodosta. Yleensä muodot ovat arkisia. Kaikella mielekkäällä on muoto, eikä se, millä ei ole mieltä, ole ihmiselle olemassakaan. Toisin sanoen jonkun ihmisen todellisuus on kaikki se, mikä hänessä on saanut muodon. Jokin osa siitä on henkilökohtaista, mutta suurin osa on jaettava, intersubjektiivista. Muodot ovat pysyviä, enemmän tai vähemmän. Jotkut muodot ovat 'ikuisia'.

Myös ihmisyyden muotoa: sellainen suhde itseän, muihin ihmisiin, esineisiin jne., joka on osoittautunut vakaaksi, koska se edistää sitä, mikä ihmisissä on inhimillistä. Sitä me haluamme saavuttaa – ihmisen muotoa.

Kulttuuri on ihmisen muotoa, tosin usein väärin muotoa

ja kieroutunutta.

Muotoon olemassa kielenä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä edellytä käsitteellistämistä. Hyväily puhuu selvää kieltään – se saa helposti muodon, mutta sen käsitteellistäminen on useimmiten mahdotonta. Käsitteellinen kieli on vain pieni osa kielen koko rikkaudesta.¹³

Arkkitehtuurin kieli on muotoa, jonka alkuperä on osaksi hyvin vanhaa. Siinä kielessä on kaikki se, mitä lajimme – ja lajimme edeltäjät – ovat kokeneet rakentaessaan ja asuessaan. Se on saavutettua muotoa, sitä mitä sanoin arkkityyppiseksi. Tätä arkkitehtuurin muotoa ei tehdä, se täytyy löytää.

Arkkitehtuurin muoto on ihmisen muotoa

Arkkitehtuuri kertoo jotakin ihmisyydestä, mikä ei ole kerrottavissa muulla tavoin. Arkkitehtuurin arkkityyppiset muodot ovat paremmin kuin monet muut muodot omansa muistuttamaan ihmisen muodosta.

Kaupunkisuunnittelun inhimillinen päämäärä – että kaupunki olisi asukkailleen luontoa kuten multa on luontoa madolle – voidaan nyt määritellä uudelleen seuraavasti: saakoon kaupunki asukkailleen muodon sellaisella tavalla, että inhimillinen muoto vahvistuu. Millaisessa oloissa näin voi tapahtua?

Se tapahtuu silloin kun asukkaat tuntevat, että kaupunki jossa he elävät ja jota he käyttävät, vastaa muodoltaan heidän omia perimmäisiä pyrkimyksiään, että se ei ole muoto johon heidät pakotetaan. (Viihtymättömyys on muodon kaipausta).¹⁴ Pyrkimys ei tässä tarkoita ”mitä tietoisesti tahdon tehdä tai olla” vaan syviä, piilotajuisia intentioita, ’lajin tapoja’, mitä ruumis ’tahtoo olla’.

Ajattelen, että tällainen hyvä tunne kaupungin ja omien pyrkimysten vastaavuudesta – kaupunki luontona – voi syntyä silloin kun kaupungissa on riittävästi arkkityyppisiä piirteitä. Kaupunki tuntuu silloin ’luonnolliselta’, koska ’oikea luonto’ pääsee ihmisissä esille. Kun ympäristöstään löytää omat merkityksensä elämä helpottuu. Elintärkeät inhimilliset käytännöt vahvistuvat. Osallistuminen hyvien, rakentavien tapojen noudattamiseen tuottaa iloa.

Tämä on muoto jota kaupunkisuunnittelussa tulee tavoitella. Sen puuttuminen merkitse vaaraa ihmiskunnalle (koska ihmisen muoto hämärtyy), ja epäjärjestyksen ja vieraantumisen tuskaa yksilöille.

Ympäristö tuottaa sen käyttäjälle miellyttävän tunteen, kun se on hänelle merkityksellinen – kun se on saanut hänessä muodon. Muoto ja miellyttävyys kuuluvat yhteen. Tässä yhteenkytkeytymisessä on rakennustaitteen perusta. Elämän

tekeminen miellyttäväksi ei ole kevytmielistä, kun ruumis otetaan vakavasti.

Kun tunteemme jotakin kaupunkia kohtaan on sellainen, ettemme voi muuta kuin sanoa rakastavamme sitä, niin silloin siinä kaupungissa on sitä muotoa, jota kaupunkisuunnittelussa tulisi tavoitella.

Taiteesta

Luonnossa muoto syntyy tavalla, joka on kokonaan ihmisen käsityskyvyn ulkopuolella. Ihmiselle muodon synty edellyttää valintaa. Muotoa valitaan koko ajan, paremmin tai huonommin. Paras valinta on sellainen, joka pääsee lähimäksi ihmisen muotoa. Sitä ihmistä joka tekee parhaat valinnat olisi sanottava taiteilijaksi. (Toisenlaisiakin taiteilijan määritelmiä on toki olemassa). Taide on joskus ’abstraktia’, mutta silloinkin sen tarkoituksena on tehdä konkreetiksi mitä on ihmisyyttä – mitä on ihmisen muoto. Taiteilijan taito on piilotajuisen ihmisen muodon tunnistaminen, arkkityyppisen tekeminen näkyväksi.

Kaupunkisuunnittelija ammattilaisena, joka tekee muotovalintoja toisten puolesta, on parhaimmillaan sellainen taiteilija. Taide auttaa ihmisiä löytämään omasta itsestään ihmisen muodon. (Siitäkin saisi kaupunkisuunnittelulle inhimillisen tavoitteen). Arkkityyppiset ympäristöt, jotka edustavat ihmiskunnan saavutettua muotoa, tuovat esille pysyviä olemisen ja tekemisen järjestyksiä tilassa ja ajassa: olennaista ihmisyyttä.¹⁵ Koemme sellaiset ympäristöt kauniiksi. Kulttuuri vallitsevassa muodossaan ehkä sosiaalista meitä kokemaan aivan toisenlaisiakin kauniiksi – muotoja on yhtä monenlaisia kun intentioitakin. Mutta kaupunkisuunnittelija, joka on taiteilija, on hyvä muodonantaja. Hän tunnistaa intentioiden laadun. Siksi on tärkeää että kaupunkisuunnittelu on taidetta.

Ihmiset ovat vastaanottavaisia kaikenlaisille muodoille jotka yhteiskunnassa kilpailevat heidän huomiostaan. Myös taiteelle he ovat vastaanottavaisia, koska sitä vastaavat ’syvät’ intentiot ovat jokaisessa. Siinä on kaupunkisuunnittelun mahdollisuus.

Yhteenvedoksi

Kulttuuriolentoina olemme vastuussa luonnolle siitä, että saavutettu muoto ei säry, että aikojen saatossa opitut hyvät tavat säilyvät, että ihmisyytemme luontoperäiset intentiot toteutuvat. Kaupunkisuunnittelun tehtävänä on antaa kaupungille sellainen muoto. Kun se onnistuu, ihmisten kaupunkikokemus vastaa heidän luontokokemustaan.

Kaupunki luontona merkitsee sitä, että kaupungin asukas löytää syvät, piilota-juiset merkityksensä fyysisestä ympäristöstään. Silloin hänen on 'luonnollista' elää vastuullisella tavalla ympäristönsä kanssa luontoon kuuluvana olentona, huolehtien ihmisen muodostaan.

Mutta: luontoa ei voi suunnitella. Ihmisen muotoakaan ei voi suunnitella, jos se on niin luonnollinen asia kuin olen ehdottanut. Mitä voin siis suunnittelijana tehdä varmistaakseni, että muotovalintani menevät oikein? Voinko muuta kuin yrittää olla avoin luonnolle itsessäni.

Viitteet:

1. Berger ja Luckmann ovat toista mieltä: "Ihmisellä on eläinkunnassa erikoislaatuinen asema. Muista korkeammista nisäkkäistä poiketen hän ei elä lajityypillisessä, oman vaistorakenteen tiukasti säätelemässä ympäristössä... Toisin kuin ihminen, muut eläimet elävät niin lajeina kuin yksilöinäkin suljetuissa maailmoissa, joiden rakenteet ovat niiden biologisen varustuksen ennalta määräämiä." Peter L. Berger & Thomas Luckmann, *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Like, Helsinki 1994, 59 – lukuisia arvovaltaisia alaviitteitä). Berger ja Luckmann korostavat ihmisen erikoislaatuisuutta luomakunnassa: "Ihmisyys on sosiokulttuurinen muuttuja" (ibid. 61). Minulle on päin vastoin tärkeää löytää tekijöitä, jotka ovat eläville olennoille yhteisiä ja siten yhdistävät meitä ihmisiä muihin eläviin olentoihin. Kaikki mitä Berger ja Luckmann sanovat selostaessaan sosiaalisesti rakennettu todellisuutta on totta – tiettyyn rajaan saakka. Sen takana eläimestä poikkeava ihmisen identiteetti alkaa hämärtyä. Samalla tavalla voitaisiin pohtia eläimen identiteettiä: alkaako jossakin vaiheessa näkyä piirteitä, joita olemme tottuneet pitämään inhimillisinä, kuten surun tai petollisuuden ilmauksia? Eihän inhimillisen kielen perusta, symbolifunktio, ole sekään mikään ihmisen yksinoikeus. En halua esittää suuria väitteitä; haluan sanoa ainoastaan, että väite ihmisen ratkaisevasta erillisyydestä on liioiteltu.
- Jos olen siinä oikeassa, ei ole liioiteltua nähdä ihmisen suhteessa ympäristöönsä samanlaisia piirteitä kuin muiden elävien olentojen suhteessa niiden ympäristöön: ihmiselläkin on hänelle ominainen ympäristösuhteesta välittämättä. Enemmän tai myöhemmin sellainen välinpitämättömyys kuitenkin, uskoakseni, kostautuu.

2. Tarkoitin siis, että arkkityypit eivät ole tajunnallisia asioita – "positiivinen reaktio" on ruumiillinen tapahtuma. Näin olen eläimilläkin voi olla omat arkkityypinsä.
3. Ruumiillistettu-sanaa ei pidä ymmärtää niin, että "tieto on saanut ruumiin" vaan että "tieto asuu ruumiissa".
4. Muistuttaa metafysiikka Sheldraken ideaa morfogeneettisistä kentistä: "...luonnolliset systeemit... perivät kollektiivisen muistin kaikilta aikaisemmilta samankaltaisilta olioilta... toiston ansiosta tottumus luonnehtii olioita yhä enemmän." (Rupert Sheldrake, *The Presence of the Past*. Fontana/Collins 1988, introduction).
5. Totuttumuksia on sekä "hyviä" että "huonoja". Molemmat ovat organismin kannalta hyviä käytäntöjä. "Huonot" tottumukset osoittautuvat huonoiksi vasta tarpeeksi laajassa kontekstissa.
6. Room. 2:15.
7. "Deus sive Natura".
8. Väite on Alberto Pérez-Gómezin ('Architecture as Embodied Knowledge'. *Journal of Architectural Education* 40/2, 1987). Perusteet teoksessa Alberto Pérez-Gómez, *Architecture and the Crisis of Modern Science*. The MIT Press, Cambridge Mass. 1983.
9. Marcus Vitruvius Pollio, *The Ten Books of Architecture*. Dover, New York 1960, I 3. Tulkinta Pérez-Gómezin.
10. Latinanperäisissä kielissä tämä on selvempää: *present* väistyy, tilalle tulee *re-present*.
11. Maurice Merleau-Ponty, *Silmä ja mieli*. Gummerus, Jyväskylä 1993, luku IV.
12. "Sanomme vapaudeksi sitä, että kulttuurin järjestys ei ole redusoitavissa luonnolliseksi järjestykseksi." (Jean-Paul Sartre, *Search for a Method*. Vintage Books, New York 1968, 152).
13. Joidenkin mielestä kieli-termiä ei saa käyttää muusta kuin verbaalisesta kielestä, eli kieli on tajunnalla, "sielulla", varustetun olennon yksinoikeus. Toiset, esim. Lotman, ovat avaramielisempiä: "Kaikkinaainen ihmisten (eikä vain ihmisten) välinen kanssakäyminen, joka toimii joidenkin tiettyjen sääntöjen mukaisesti muodostettujen merkkien järjestelmän avulla, voidaan määritellä kielelliseksi." (Juri Lotman, *Merkkien maailma*. SN-kirjat, Helsinki 1990, 123). Minua kiehtoo ajatus kielestä luonnollisella tavalla syntyneenä laajana merkitysten järjestelmänä, jossa on tallella biologisperäisiä merkityksiä, joita ei ehkä koskaan pystytä käsitteellistämään – ja joka juuri siitä syystä muodostaa yhdysiteen ihmisen ja luonnon välille, vaikka "paluuta luontoon" ei olekaan.
14. Rakennusteknologia, tuotannon tavat, rahoitusjärjestelmät, rakentamista ja kaavoitusta säätelevät oikeusnormit ym. seikat, joiden lähtökohta on jokin muu kuin ihmisyyden säilyttäminen, tekevät arkkitehtuurin muodoista sellaisia, että ne koetaan ulkoisena pakkona.
15. "Olenainen ihmisyyttä" ei tarkoita idealisoitua ihmisyyttä. Kuten kissa on kissa idealisoimatta, ihminenkin voi olla idealisoimatta ihminen – kun vain ihminen suostuu asettumaan samalle viivalle muiden eläinten kanssa. Ihminen ei ole tietenkään joka suhteessa samanlainen kuin muut eläimet, mutta eipä ole kissakaan.